

Саєнко В.І.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
студент 6-го курсу Інституту кримінальної юстиції*

ЩОДО ПОНЯТТЯ ПРИНЦИПУ ЗАКОННОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Законність як принцип, відправне положення та об'єктивна властивість права в узагальненому вигляді являє собою всезагальну вимогу дотримання та виконання законів. Це матеріально обумовлений, володіючий правовою єдністю режим діяльності (поведінки) суб'єктів права, котрий складається на підставі розуміння, своєчасного, загального та чіткого проведення в життя науково обґрунтованих правил створення, вдосконалення, конкретизації, тлумачення, реалізації та охорони законів і підзаконних нормативних актів [Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; За ред. професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. - Київ - Харків: Юрінком Інтер - Право, 2002. - С.38.].

Конституцією України принцип законності щодо кримінального права сформульований у такому вигляді: виключно законами України визначаються діяння, які є злочинами та відповідальність за них (п.22 ст.92). Це конституційне положення набуло розвитку й уточнення в частинах 2 і 3 ст. 3 КК - злочинність діяння, а також його караність, та інші кримінально - правові наслідки визначаються тільки цим Кодексом.

Конституційний принцип законності стосовно галузі кримінального права перш за все означає, що всі положення, які лежать в основі притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинене, призначення покарання, звільнення від нього чи настання інших правових наслідків вчинення злочину, повинні бути сформульовані виключно в законі, зміст якого повинен тлумачитися у точній відповідності з його текстом.

Закріплення і послідовне здійснення цього принципу в кримінальному

праві має також важливе значення для громадян, посадових осіб, державних органів і громадських організацій, підвищення рівня правової культури населення.

Принцип законності, у поєднанні з принципом ультраактивності кримінального закону, вказують на те, що ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення (ч. 2 ст. 58, п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції, ч. 2 ст. 1, ч. 1 ст. 2, ст. 3, ч. 2 ст. 4 КК). Згідно з частинами 3 і 4 ст. 3 КК принцип законності кримінальному праві означає, зокрема, що: а) жодним іншим законом, крім КК (а тим більше підзаконним актом), не може визначатися, що саме є злочином, встановлюватися види і розміри покарання за злочин, а також умови, за яких є можливими звільнення від кримінальної відповідальності чи від покарання, визначатися інші кримінально-правові наслідки вчинення злочину тощо; б) забороняється застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією [Конституція України від 28 червня 1996 року II Відомості Верховної Ради України. - 1996. - №30.- Ст. 141.].

Таким чином, визначення принципу законності полягає в тому, що кримінальна протиправність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки КК України. Відповідно до чого, застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією заборонено [Грек Б. Співвідношення принципів законності, доцільності та справедливості в теорії кримінального права [Електронний ресурс] / Б. Грек, Г. Грек // Юридична Україна. - 2013. - № 5. - С. 92-99.].

Необхідно розрізняти принцип законності в широкому значенні та принцип законності в кримінальному праві. В теорії права під законністю розуміють комплексне соціально-правове явище, що характеризує організацію і функціонування суспільства і держави на правових засадах. Будучи комплексним поняттям, воно охоплює всі сторони життя права — від його ролі у створенні закону до реалізації його норм в юридичній практиці [Уголовное

право России. Общая часть / под ред. В. Н. Кудрявцева, В. В. Лунева и А. В. Наумова. — М. : Юристъ, 2004. — С. 47.].

За визначенням О. Ф. Скакун, принцип законності — це відправні засади, беззаперечні вимоги, які лежать в основі формування норм права і ставляться до поведінки учасників правових відносин [Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / О. Ф. Скакун. — Х. : Консум, 2001. — С. 445.].

Ці загальні принципи законності знаходяться в тісному зв'язку з принципом законності в кримінальному праві та здійснюють значний вплив на його формування.

Професор П. С. Матишевський, характеризуючи принцип законності в кримінальному праві, зазначає, що: по-перше, зміст його розкривається у ч. 2 ст. 4 КК, згідно з якою злочинність і караність діяння визначаються законом про кримінальну відповідальність, який діяв на час вчинення цього діяння; по-друге, виключає застосування кримінального закону за аналогією щодо дій, які не передбачені нормами Загальної та Особливої частин Кримінального кодексу України [Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / П. С. Матишевський. — К. : А.С.К., 2001. — С. 40.].

Професор І.Я. Козаченко вважає, що, крім зазначеної сфери застосування, до принципу законності в кримінальному праві належить положення про звільнення від кримінальної відповідальності, яке здійснюється тільки за належності та наявності підстав та умов, указаних у законі [Уголовное право России. Общая часть / под ред. В. Н. Кудрявцева, В. В. Лунева и А. В. Наумова. — М. : Юристъ, 2004. — С. 49.].

Принцип законності проголошує, що не можна не виконувати закон, керуючись міркуванням доцільності, тому що такі міркування враховуються в законі при його прийнятті законодавчим органом. Правові норми, якщо вони прийняті належним чином і відповідають цілям і завданням суспільства, вже володіють вищою суспільною доцільністю. Доцільність також означає, що в кожному окремому випадку закону мають дотримуватися, доки його не буде

скасовано, однак у рамках закону можуть прийматися такі рішення, які є найдоцільнішими в кожному конкретному випадку [Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / О. Ф. Скакун. — Х. : Консум, 2001. - С. 445.].

Особливий характер законності (ще раз зазначимо, що ми не підтримуємо ідею виділення головного принципу) не міг залишитися непоміченим з боку вчених:

«законність є необхідною правовою передумовою (формою) справедливості, рівності, гуманізму» [Мальцев В.В. Принципы уголовного законодательства и общественно опасное поведение // Государство и право. - 1997. - №2. - С. 102.].

Також не можна було не помітити, що багато з положень, які автори відносять до того чи іншого принципу, є проявами, аспектами саме принципу законності, а не якогось іншого.

Як видно, існуючі сьогодні у вітчизняному кримінальному праві уявлення про принципи досить несистемні та суперечать одне одному. Причина цього - відсутність концепції принципів, спроби несистемного дослідження принципів або взагалі дослідження кримінально-правових питань у відриві від їх принципової основи [Грек Б. Співвідношення принципів законності, доцільності та справедливості в теорії кримінального права [Електронний ресурс] / Б. Грек, Г. Грек // Юридична Україна. - 2013. - № 5. - С. 92-99.].

Отже, принцип законності впливає з положень Загальної декларації прав людини - ніхто не може бути визнаний винним у вчиненні злочину та покараний інакше, ніж за вироком суду й відповідно до закону. Крім того, принцип законності виявляється в тому, що особа може бути засуджена тільки за вчинене нею діяння, що містить склад злочину, передбачений КК України.

Науковий керівник: Колодін Д.О. - к.ю.н., доцент кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія».